

mgr Magdalena Wójtowicz-Deka
Instytut Nauk o Kulturze UMCS

Streszczenie rozprawy doktorskiej:

Liczby w polskiej kulturze ludowej. Studium etnolingwistyczne

Liczby w kulturze stanowią istotną kategorię, która pozwala przekształcić nieuporządkowany chaos w oswojony kosmos. Podlegają one semantyzacji, przypisuje się im bogate konotacje i wskazuje kulturowe funkcje. Celem dysertacji jest eksplikacja symboliki liczb w typowych i szczegółowych kontekstach polskiej kultury ludowej.

Rozprawa jest podzielona na część teoretyczną i analityczną, które obejmują jedenaście rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi pogłębioną refleksję nad symbolem, gdyż liczby w tradycji ludowej występują jako rozbudowane i wielokodowe znaki symboliczne. Drugi rozdział dotyczy etnolingwistycznej metodologii, która bada powiązania języka i kultury, gdzie język jest analizowany w kontekście społecznym i kulturowym. Zastosowana metoda umożliwiła uporządkowanie zgromadzonego materiału i jego analiz według nadrzędnych kategorii. Dzięki takiej segregacji wyodrębniono wycinki świata, z którymi parują się liczby, współtworząc i modelując swoje znaczenia. Podstawę materiałową analizy stanowią dane o charakterze leksykalnym i etnograficznym, ekscerpowane ze źródeł drukowanych. Drugi korpus materiałów źródłowych to relacje, pochodzące z badań terenowych samodzielnie przeprowadzonych przez autorkę w formie wywiadu, na podstawie autorskiego kwestionariusza – uwzględniono relacje 86 informatorów z jedenastu województw.

Rozdział trzeci otwiera część analityczną i stanowi wprowadzenie do rozważań nad liczbami w polskiej kulturze ludowej. W pierwszej kolejności zaprezentowano w nim stan badań na temat liczb w naukach humanistycznych, poddano analizie etymologię i kształtowanie się znaczenia leksemów *liczba* i *liczyć* oraz uściślono kluczowe dla pracy pojęcia. Już sama operacja liczenia wskazuje istotne elementy świata dla depozytariuszy kultury ludowej. Służy ona do symbolicznej inwentaryzacji członków rodziny, zaś formuła *ile – tyle* jest wykorzystywana do aproksymacji (przybliżania) oraz pod postacią magii tożsamości ilościowej do konstruowania wróżb, które dotyczą obfitości plonów czy długości życia. Liczenie jest obecne w tekstach folkloru także pod postacią konceptu liczbowego,

który strukturyzuje tekst oraz współtworzy jego semantykę. Liczby stanowią doskonałe narzędzie do obrazowania wielości (mnogości), która projektuje płodność i bogactwo oraz służy do charakteryzowania cech jak intensywność czy długość. Jest ona wyrażana także poprzez atrybuty, na przykład gwiazdy, zboża, kasza, mak czy czynność rozbijania na drobne kawałki.

Rozdział czwarty dotyczy opozycji *parzystość – nieparzystość*, która ma kapitalne znaczenie dla analiz zgromadzonego materiału. Została więc ona poddana szczegółowej analizie językowej oraz kulturowej. Wskazano wierzenia i zwyczaje, w których jest eksplicytnie formułowane odniesienie do tej opozycji. Jest ona uruchamiana także implicytnie, czyli poprzez interpretację znaczenia poszczególnych liczb ze względu na ich przynależność do jednego z jej członów. W tej koncepcji liczby parzyste są synonimami zamknięcia, stabilności, statyczności, ale wiążą się także z bezruchem, a więc i śmiercią. Natomiast liczby nieparzyste wyrażają ideę otwarcia, materialności, żeńskości, dynamizmu, ruchu, progresu, witalności i ogólniej rzecz ujmując – życia. Obecna jest także inwersja ocen.

Rozdziały od piątego do jedenastego stanowią eksplikacje następujących liczb: 1, 2, 3, 4, 7, 12 i 100. Ciąg liczbowy w kulturze ludowej jest heterogeniczny, w dysertacji zostały więc uwzględnione te liczby, które pojawiają się z największą częstotliwością i są mocno obwarowane symbolicznie. Każdy z rozdziałów w tej części otwiera ogólna charakterystyka symboliki danej liczby w kulturze, opracowana w dużej mierze na podstawie słowników symboli. Następnie wprowadzono podrozdziały ułożone według podziału na fasety takie jak: czas, przestrzeń, powtarzane czynności, zastosowanie lecznicze i magiczne, postacie, zwierzęta, rośliny/motywy roślinne, przedmioty czy części ciała. Zestaw i zawartość faset każdej z liczb są dostosowane do materiału, co oddaje specyfikę ich struktury znaczeniowej. Te kategorie wskazują istotne, pozytywnie lub negatywnie wartościowane wycinki ludowej wizji świata, które wraz z określającymi je komponentami liczbowymi zostały poddane pogłębionej charakterystyce. Ponadto, biorąc pod uwagę nie tylko semantykę, ale także formalny aspekt funkcjonowania wzorców liczbowych, wyróżniono takie fasety jak kolekcje oraz stałe zestawienia. Zwrócono również uwagę na unikalne ekspozycje niektórych liczb, stąd wyodrębniono na przykład kontekst matrymonialny w przypadku dwójki czy znak graficzny liczby 7. Tezy są bogato obrazowane cytatami pochodzącymi z ekscerpowanych materiałów i badań własnych, co wynika ze specyfiki definicji kognitywnej i służy egzemplifikacji i eksplikacji symboliki liczb w szczegółowych i różnorodnych kontekstach.

Analizy i interpretacje doprowadziły do rekonstrukcji językowo-kulturowego obrazu wybranych liczb oraz sformułowania ogólniejszych tez odnośnie funkcjonowania symboli

liczbowych w folklorze. Służą więc one do ekspozycji szeroko rozumianego *sacrum*, a także komunikacji z nim. Funkcjonują więc w kontekście religijnym, ale także w magicznym, demonicznym i eschatologicznym. Są częścią języka, którym posługuje się człowiek kontaktujący się z zaświatami. Na różny sposób symbolizują całość, kompletność i pełnię, niektóre z nich mają status podobny do granicy. Liczby budują także artystyczny język folkloru. Jako poetyzmy czy liczbowe formuły klisze pełnią różne funkcje, na przykład uogólniającą lub precyzującą. Są przywoływane także ze względu na ich aurę tajemniczości czy niezwykłości. Niekiedy tożsamościowa symbolika analizowanych liczb ma mniejsze znaczenie, co potwierdza ich ekwiwalencyjne wykorzystywanie. Zestaw owych oboczności jest w dużej mierze powtarzalny, dlatego wskazują one ważne i mocne liczby w ludowej wizji świata, którym została poświęcona niniejsza praca.

Magdalena Wójcisz-Deke